Börtönrutin

A hosszú tartamú szabadságvesztésre ítéltek kezelése

A hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak (a továbbiakban, kerülvén a nehézkes és körülményes megjelölést: a hosszúidősek) mint speciális fogvatartotti csoport, régóta vonzza a szakma figyelmét. Elfogadott nézet, hogy e népesség kezelése különleges módszereket, programokat igényel, talán a büntetés-végrehajtási munka legtöbb szakértelmet kívánó, leginkább forrásigényes, specializált területe.

Mielőtt azonban végképp elragadna minket a pátosz: ez szinte bármely fogvatartotti csoporttal kapcsolatos tevékenységre elmondható[1]. A hosszúidősökkel mind a tudományos, mind a szakmai irodalom régóta, kiterjedten foglalkozik, melynek részletezésére ehelyütt nem térünk ki[2]. Kiemelnénk azonban a viták néhány főbb pontját: a hosszú tartam kritériumait; a szakmai és a társadalmi (politikai) érdekek, érvek ütközését az ítélkezési gyakorlattal kapcsolatban; a rezsim viselkedését az érintett csoporttal szemben; az érintett csoport viselkedését a rezsimmel szemben, ezen belül a hosszú ítélet személyiségtorzító hatásainak értékelését; a specializált kezelési programokat.

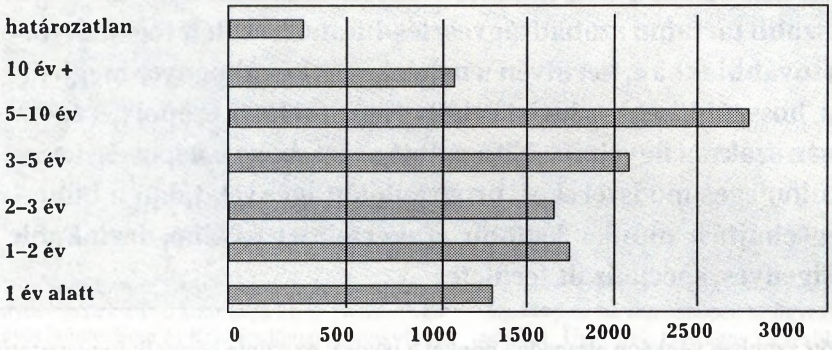
A fogalom jelentéstartalma

A hosszú tartamú szabadságvesztés jelentése időben és országonként változó. Kissé ironikusan és leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy e tartam Európában keletről nyugatra, illetve (történeti) időben előre haladva csökken. Egyes fejlettebb országokban egy-, két-, hároméves ítélet felett már hosszú tartamról beszélnek, az öt évet tekinthetjük középértéknek, a tíz év felettieket pedig a szerény perspektívával rendelkező bv. rendszerek számíthatják hosszúidősnek. Az időben való változást az USA példázhatja, ahol – szemben az európai trenddel – öt, hét, majd tíz évben határozták meg a választóvonalat.

A hosszú ítélet tartamát amúgy sem lehet abszolút, nemzetközileg érvényes szabvánnyal meghatározni. Az tűnik a legésszerűbbnek, hogy hosszúidősnek kell tekinteni a fogvatartotti állománynak azt a kb. 20%-át, amelyik – az adott populáción belül – a leghosszabb ítélettel bír, ez pedig rendszerenként változó. Nálunk ez körülbelül hét–nyolc év között húzható meg. (Az átlagos ítélethossz 4 év 8 hónap.)

Tovább árnyalja a képet, hogy a hosszú tartam sokszor összekeveredik egyéb problémákkal. Így elsősorban az életfogytiglani szabadságvesztéssel, a súlyos bűncselekményt elkövetettekkel, a (börtönön belüli viselkedésük alapján) különösen veszélyesek[3] fogva tartásával, a KBK-s állománnyal mossák össze. Pedig a hosszidősök és az említett csoportok között számszerűleg is jelentős különbség van (például a KBK-sok aránya százalékban alig kifejezhető, az életfogytosok sincsenek többen 2%-nál).

Az elítéltek megoszlása az ítélet tartama szerint (1998. július)

Az európai országokban a börtönnépesség növekedése és a zsúfoltság nem annyira a kiszabott szabadságvesztéses ítéletek számával, hanem azok növekvő tartamával függ össze. Az is közhely, hogy az ítélet hossza és a büntetés eredményessége között nincs arányos összefüggés (vagyis tíz év egyáltalán nem kétszer „hatékonyabb", mint öt). A visszatartó erő sokkal inkább függ a büntetés bekövetkeztének elkerülhető vagy elkerülhetetlen voltától (felderítési arány és az ügy eljuttatása az ítéletig), az elkövetés és a büntetés között eltelt idő rövidségétől, az eljárás hosszától. Vagyis nincs olyan ésszerű ok, amely indokolná a hosszabb büntetések kiszabását. A felderítési arány azonban nehezen és drágán befolyásolható, hasonlóan az eljárás gördülékenységéhez. Ehhez képest a hosszú ítélet az igazságszolgáltatás győzelmének illúzióját nyújtja. Ráadásul olyan módon, hogy annak költségei csak később, s egy másik szervezet, a büntetés-végrehajtás kontóján jelentkeznek.

Állításunkat, miszerint a hosszú tartamú ítéletek értelmetlenek, több oldalról is érdemes körüljárni. A büntetés funkcióit sorra véve azt láthatjuk, hogy az az izolációt (még szebben mondva inkapacitációt) valóban szolgálja, vagyis amíg a delikvens börtönben van, addig kint nem követ el bűncselekményt. Ez azokban az esetekben lehet érv, ha nagy valószínűséggel állítható, hogy a szabadult várhatóan újra bűncselekményt követ el. Ellenérvként felhozható, hogy a börtönökben a potenciális elkövetőknek csak elenyésző töredéke tartózkodhat, így az állampolgárok veszélyeztetettsége statisztikailag alig kimutathatóan nő attól, hogy egyesek néhány évvel előbb szabadulnak. Az általános prevenció esetében nem sokat állíthatunk biztosan: semmilyen hiteles eszközzel nem mérhető, hogy

a társadalom többi tagja milyen mértékben retten vissza egy-egy tett elkövetésétől annak tudatában, hogy nem x évet, hanem, mondjuk, annak dupláját kapná érte. A rehabilitációs funkciót vizsgálva bizton állíthatjuk, hogy a hosszú ítélet határozottan csökkenti a sikeres visszailleszkedés esélyeit, akármilyen professzionálisak lennének is a börtönben felkínált rehabilitációs programok.

Külön kell szólni a megtorló elemről, hiszen ezt tekintjük a hosszabbodó ítéletek végső okának. Ez a retributív funkció ugyanis a többivel ellentétben elég jól működik. A büntető igazságszolgáltatás „vevői" az állampolgárok, akik a pénzükért, valamint azért, hogy (többnyire) lemondanak az önbíráskodásról az állam javára, látni akarnak valamit. Ők pedig úgy érzik, hogy sérelmük tíz évvel inkább meg van torolva, mint öttel. E vélekedést ráadásul széles társadalmi konszenzus övezi, szűk szakmai körökön kívül nehéz olyan társaságot találni, ahol népszerű lenne a fentebbi bekezdésben vázolt gondolatsor. Anélkül, hogy mélyebb társadalomlélektani fejtegetésekbe bocsátkoznánk, megjegyezzük, a szabadságvesztés intézményes büntetése által mindenki közvetett, elidegenített módon okozhat rosszat, kínt másoknak, anélkül, hogy viselnie kellene az erőszak vagy a gonoszság ódiumát.

Természetes, hogy a politikai színtér szereplői sem úszhatnak szemben az árral, vagy ha igen, szavazatok vesztésével kell számolniuk. Az ítéletek hosszának növekedése tehát a közvélekedés, a politika és a média egymásra hatásának eredőjeként jöhetett létre, a játékelméletből ismert licitcsapdaként[4] eszkalálva a helyzetet.

Ezért mondhatjuk, hogy a hosszú szabadságvesztés irracionalitása mögött nagyon is érthető társadalmi erővonalak húzódnak, amelyeket lehet nem szeretni, de figyelmen kívül hagyni aligha.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy nem magyar jelenségről van szó. Példaként hozhatjuk fel a kötelező minimum büntetések bevezetését az angolszász jogrendszerekben, amely az ott hagyományosan elsődleges bírói mérlegelés szerepét korlátozza jelentősen. Felhozhatjuk az egyes USA-államokban bevezetett és sok vitát kavaró rendszert[5], amely három akármilyen bűncselekmény után életfogytiglannal felérő súlyú büntetést szab ki.

Az ítélet hossza és a rezsim jellege

Az ítélet hossza hagyományosan olyan tényező, amely a rezsim jellegét minden másnál erőteljesebben befolyásolja[6]. Ez annak ellenére így van, hogy a hosszúidősökkel kapcsolatban elterjedt nézet, hogy nagyrészt „mintarabok", tekintve, hogy a nyílt szembenállás nem kifizetődő adaptációs stratégia, ha öt, tíz, tizenöt évre kell berendezkedni. Ha feltételezünk egy börtönrendszert, ahol két rezsimtípus létezik (zárt–szigorú és nyitott–enyhe), és van egy rabunk, akiről annyit tudunk, hogy tizenöt évet kapott, akkor nyilván a súlyosabb fokozatba szállítjuk. Szerencsére ennyire primitív börtönrendszert manapság nemigen találni. Ha például a differenciálás oly mértékű, hogy van zárt–enyhe rezsim, akkor már egyáltalán nem biztos, hogy az adott fogvatartottat nem ebbe kell-e helyezni, mivel az öngyilkosságon kívül legfeljebb a szökés jelenthet veszélyt.

Azt is érdemes észben tartani, hogy nem a hosszú ítélet jelent önmagában biztonsági

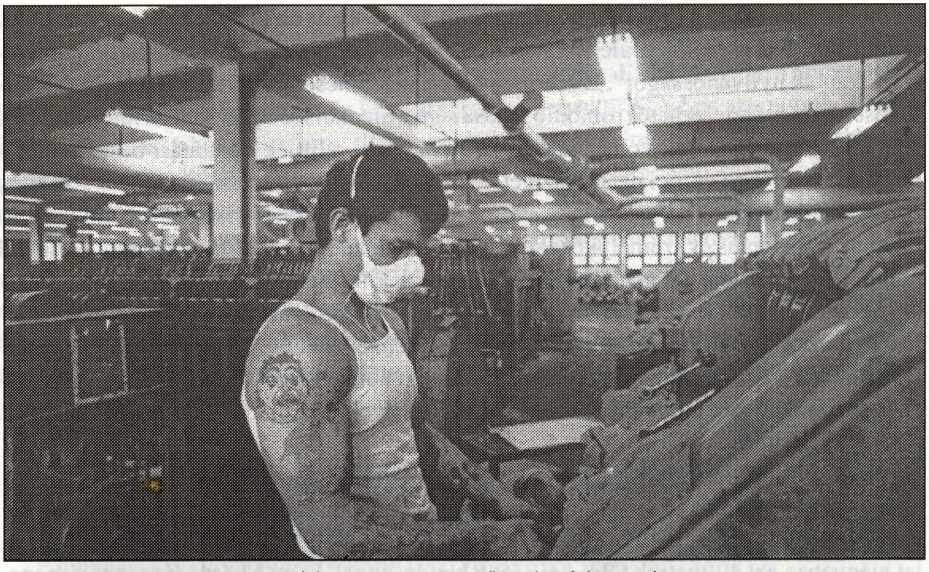
rizikót[7], sokkal inkább a hátralévő idő. Ezért messzemenően indokolt az az utóbbi egy-két évtizedben terjedő gyakorlat, hogy a hosszúidősöknél is alkalmazzák a progresszív rendszereket. Ennek három előnye is van: egyrészt strukturálja az időt, ezáltal kevésbé tűnik a hosszú ítélet reménytelennek; másrészt konform viselkedésre motiválja a fogvatartottakat (egyszerűbben: fegyelmezési eszköz); harmadrészt növeli a zökkenőmentes visszailleszkedés esélyét. Az átmeneti, félnyitott, „halfway-house" típusú rezsimek éppen ennek a felismerésnek eredményeként születtek.

Vizsgálataink szerint[8] a hosszúidős fogvatartottak rosszabb körülmények között élnek, mint rövidebb ítélettel rendelkező társaik. Ez egyszerűen abból adódik, hogy a hosszú ítélet (statisztikai értelemben különösen) az elkövetett bűncselekménnyel függ össze, az pedig befolyásolja a végrehajtási fokozatot és a biztonsági csoportba sorolást. A fegyházasok (és részben a börtönösök) nagyobb eséllyel kerülnek olyan elhelyezési körülmények közé, ahol a zárkán kívül töltött idő a szabadlevegőn tartózkodás minimumára korlátozódik, a vécé egy légtérben van a lakótérrel, a zárkák zsúfoltak, vagy (kis méretük miatt) inkább annak hatnak, mint a mezőgazdasági intézetek nagyobb lakóhelyiségei. Ezek és ehhez hasonló hátrányok persze nem szándékoltak, mégis sújtják ezt a csoportot.

A börtön ideiglenes elhagyásának lehetőségével járó rezsimtípusok esetében különösen élesen merül fel az a kérdés, hogy a hosszú ítélet mennyire lehet kizáró ok. Ilyenkor vélhetően még markánsabban esik latba a közvélemény várható reakciója, hiszen ha a delikvens a börtön falain kvül valamit elkövet, gyenge érvnek szokott bizonyulni az, hogy a jelenlegi rab néhány hónap múltán amúgy is szabad emberként fog közlekedni.

Ezzel kapcsolatban lényeges elméleti kérdés, hogy az intézet elhagyása inkább a börtön jutalma a konform viselkedés díjazására, vagy a normalizáció eszköze, melynek célja a fogvatartottak hatékonyabb rehabilitációja, némileg függetlenül a börtönbeli viselkedésüktől. Ha az előbbi, akkor indokolt, hogy a börtön ideiglenes elhagyására vonatkozó döntés, annak teljes felelőssége, és összes következménye a büntetés-végrehajtásra háruljon. A második esetben amellett lehet érvelni, hogy a döntést a bévétől független szerv hozza. Ekkor azonban[9] az intézet elhagyása megszűnik a kezelési program eszközeként funkcionálni, nem is beszélve arról, hogy méltánytalan a bévét felelőssé tenni az esetleges kudarcokért.

A zártsági (biztonsági szempontú) osztályozás és a rezsimtípus összemosása az a főképp (de messze nem kizárólag) Amerikában megfigyelhető, úgynevezett túlklasszikációs jelenség. A folyamat egyik fontos összetevője az, hogy a rendszer úgy érzi, az addigi biztonsági és rezsimkörülmények már nem alkalmasak többé a megváltozott rabpopuláció őrzésére, ezért magasabb biztonságú körletek kialakítására van szükség.[10] Közös elem, hogy ezeket az új körleteket nem büntetésnek szánják, elvileg a rezsim sem szigorúbb, a fokozott biztonság azonban óhatatlanul kihat az élet minőségére. Szintén általános az intézkedés kezdetben hangsúlyozott kivételes jellege. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a különleges biztonságú körletek egyrészt – fenntartva az intézkedés formálisan adminisztratív jellegét – előbb-utóbb latens büntetőbörtönökké válnak, másrészt az ilyen körletek, intézetek száma, valamint az ott elhelyezettek létszáma rohamos növekedésnek indul. Nemigen működik az a tetszetős elmélet sem, hogy a renitensek kiemelésével a nor-

Az ítélet hossza együttműködésre kényszerít

mál körleteken normalizáltabb körülményeket lehet teremteni, sokkal inkább megfigyelhető, hogy a „KBK-s szellem" leszivárog a magas vagy közepes biztonsági klasszifikációs csoportokba.

Az elítélt együttműködési foka

A másik lényeges kérdés, hogy a fogvatartottak hogyan reagálnak a hosszú ítéletre. Mint már említettük az egyik a „mintarab" modell, mely szerint önmagában az ítélet hossza kooperációra kényszeríti a hosszúidős rabokat. Ezzel ellentétes az a megfontolás, hogy az ítélet kezdeti időszakában a szabadulás távoli időpontja reménytelenül messze van, ezért a fogvatartottak szinte olyan kezelhetetlenül viselkednek, mintha feltételes kedvezményből kizárt életfogytiglanosok lennének. A hosszúidős fogvatartott – a korábbi nézetek szerint –, mivel átlagosan idősebb és érettebb, mint a többség, valamint nagyobb börtönrutinnal rendelkezik, funkcionális együttműködést épít ki a személyzettel annak érdekében, hogy fenntartsa a kialakult status quót. Ennek eredményeképpen ennél a fogvatartotti állománycsoportnál alacsonyabb a fegyelemsértések száma. Az újabb kutatások szerint azonban a fiatalabb hosszúidősök, különösen ítéletük elején, az átlagosnál több fegyelemsértést követnek el[11].

A nyolcvanas évek közepéig a témában folyt vizsgálatok egybehangzó eredményekről számoltak be. A börtön ingerhiányos, deprivált, túlszabályozott környezete lepusztítja a fogvatartottak pszichés, mentális és fizikális állapotát. A betegségek osztályozási rendszerének korábbi változataiban (legalábbis az amerikai eredetű DSM-ben[12]) a börtönpszichózis mint külön pszichiátriai betegség szerepelt, melynek vezető tünetei az ér-

zelmi elsivárosodás, a csökkent koncentrációs képesség és az időérzékelési zavarok[13]. A nyolcvanas évek végétől, a kilencvenes évek elejétől kezdve ezekkel ellentétes megfigyelések kaptak nyilvánosságot[14]. E szerint a börtönnek nincsen egyértelműen mérhető (különösen nem előrejelezhető) romboló hatása sem a mentális állapot, sem az intellektuális, sem a kognitív funkciók vonatkozásában. Nem igaz – állítják e kutatási beszámolók – hogy a hosszúidősök szociálisan elszigetelődnének, külső kapcsolataik megszakadnának. Börtönadaptációjuk nem teszi őket kevésbé alkalmassá a visszailleszkedésre, mint a többi rabot. A szociális és személyközi készségek, a magatartás, az affektív állapot és fizikai kondíció pedig kifejezett javulást mutat[15]. Egyesek kifejezetten „kivirágoznak" a börtönkörnyezetben, a korábbi „macskajancsik" erősekké és befolyásosokká válnak, az élhetetlenek törekvőkké, produktívvá lesznek[16]. Nem elképzelhetetlen, hogy a börtön – hasonlóan némelyik extrém krízishelyzethez, háborúhoz, koncentrációs táborhoz – olyan pszichés forrásokat tesz elérhetővé az egyénben, amelyek „normális" körülmények között nem aktiválódnak.

Nem állítjuk, hogy könnyű ezen eredményeket kételkedés nélkül elfogadni, legalábbis nem úgy, mint a hosszúidős fogvatartottak adaptációjának kizárólagos elméletét. Kellő – vagyis az idézett külföldiekkel összevethető – mélységű hazai empirikus vizsgálat hiányában azt állíthatjuk több-kevesebb biztonsággal, hogy a kérdéses csoport magatartása, változása több, sokszor ellentétes hatás eredőjeként jön létre. Ebben az adott intézet jellege, a fogvatartott egyéni sajátságai legalább olyan szerephez jutnak, mint az általános prizonizációs hatások, legyenek azok károsak vagy kedvezőek.

Reménytelen esetek?

Amint cikkünk elején erre már utaltunk is, a börtönrendszerek a hosszúidősök ügyét – legalábbis elvben – kiemelten kezelik. A gyakorlatban viszont sok esetben tapasztalható, hogy ezt a csoportot, mint reménytelen eseteket, úgymond, leírják. A szabadításra felkészítés – ahol működik ilyen – a befogadás pillanatában kezdődik. Megint csak elvileg. Gyakorlatban a hosszúidősök ítéletük elején és közepén gyakran kiesnek a figyelem fókuszából, mivel a programok túlnyomó része a szabadulás utánra koncentrál. Vannak persze kivételek: a különböző tréningek, amelyek a börtönbeli stressz és a konfliktusok kezelésére irányulnak, az oktatás azon része, amelynek célja a relatíve hasznos időtöltés, az ipari jellegű munkáltatás, és az erre felkészítő betanítás stb. Az ipari munkáltatás (melynek még a szólamok szintjén is igen nehéz rehabilitációs vagy terápiás jelleget tulajdonítani) egyébként is a hosszúidősök legfőbb foglalkoztatási formája. A képzés annyiban ideálisabb, mint a munkáltatás, amennyiben sokkal alkalmasabb az önbecsülés fenntartására, illetve fejlesztésére. A hosszú tartam elviselését könnyebbé teszi, ha azt valami strukturálja, belátható szakaszokra bontja. Az oktatás az iskolaévek periodicitásával, az elért eredmények egymásra épülésével talán az egyetlen igaz hatékony intézményi lehetőség a hosszúidősök számára felajánlható programok közül[17].

Az egyéb, hosszúidősökre specializált programok esetében is azt mondhatjuk, mint a treatment legtöbb formájával kapcsolatban: céljuk elsősorban az ártalmak csökkentése, a benti lét elviselésének megkönnyítése. Ha ehhez hozzájárulnak, akkor már sikeresnek kell azokat

tekinteni.

A legelterjedtebb forma a hosszúidősök (inkább életfogytosok) önsegélyző, műkedvelő csoportja, amely a közös érdeklődés köré szerveződik. Ez lehet ugyan a gráfelmélettől kezdve a korareneszánsz zenén keresztül bármi, a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a jogi tanácsadás, a büntetőreform, illetve a rabok érdekvédelme sokkalta gyakoribb csoportképző téma. Kétségtelen, hogy ezek az úgynevezett támogató csoportok (support groups) sokszor okoznak kellemetlenséget a rezsimnek vagy a büntető igazságszolgáltatás egészének. Sokkal inkább *prorezsim* jellegű a közösség (értsd: helyi társadalom, vagy a börtönlakók) érdekében tevékenykedő önszerveződések csoportja. E tevékenységek tartalma hasonló az amúgy civil szervezetek által végzett, általában karitatív munkához. Ezen belül sajátos kezdeményezés a börtönprevenciós program, melynek keretében börtönlakók oktatják (vélhetően rémisztgetik) a helyi fiatalságot a bűnöző életmód árnyoldalait ecsetelve.

Mi a siker receptje?

A „siker receptje" (itt az idézőjel nem véletlen) a következő:

– minden egyes programnak a személyzet egy felelős tagjához kell kapcsolódnia;

– a sikeres programoknak kell hogy legyen valamilyen „közszolgálati", szolgáltató eleme, akár a börtönön belüli, akár azon kívüli célcsoporttal; szükséges külső (civil) szakemberek, tanácsadók bevonása; elengedhetetlen a programok támogatása, elismertetése a személyzettel;

– a résztvevők számát korlátozni kell (minél kisebb a csoport, annál intenzívebb);

– a csoport által nyújtott szolgáltatás (termék) nem lehet versenytársa egyéb piaci szereplőnek; külön helyiség kell, ami otthont ad a programnak, s amely így a résztvevők (rabok és személyzet) számára egyaránt kellő szeparációt, védettséget nyújt.

Az említetteken túl melyek lehetnek azok a tényezők, amelyek hozzájárulhatnak az adott populáció sikeresebb kezeléséhez?

1. A hosszúidősöknél a *fizikai tér kialakítása talán még lényegesebb,* mint a többi fogvatartott esetében, hiszen ők tartósan ebben az élettérben kénytelenek élni. A kis egységekre bontott, egységenként nagyrészt háromszög alakú, annak oldalain egyszemélyes éjszakai elhelyezést kiváló zárkasorok és a háromszög belsejében tág közösségi helyiséget adó elrendezés vált be a legjobban (új vagy harmadgenerációs börtönök).

2. A fogvatartottaknak *lehetőséget kell kapniuk arra, hogy büntetésük egy részét nyitottabb rezsimben töltsék.* Ha magatartásuk ezt kizárja, néhány évenkénti „utaztatásuk" hasonló rezsimű és/vagy biztonsági fokozatú intézetbe akkor is indokolt lehet. A biztonsági/fokozati átminősítések rugalmas kezelése kevesebb kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt.

3. E lehetőségek, választások sorát mintegy lehetséges „karrierként"[18] a befogadáskor *egyeztetni kell* a delikvenssel. A lehetőségekhez képest célt és irányt kell adni a tevékenységeknek.

4. Mint más fogvatartotti csoportoknál, a befogadás utáni specializált körleten történő megismerő-értékelő-klasszifikáló eljárásnak nagy szerepe van. Ezeknek természetesen nem a puszta létük, hanem az ott folyó munka tartalma (mélysége) és az egyéni szükség-

leteket feltáró specializált jellege adhat értelmet.

5. A hosszúidősöket speciális szükségleteik alapján *elkülönült csoportként kell kezelni*, egyébként viszont integrálni kell az általános populációba.

6. Fel kell ismerni, hogy a hosszúidősök csoportja nem homogén.

7. A fogvatartott *viselkedésének és a karrier előrehaladtának szoros összefüggésben kell lennie.* (Ez a bv. érdeke is, másképp ugyanis nem érvényesül a kontroll funkciója.)[19]

Ha elégedettek vagyunk a hosszúidős fogvatartottak kezelésének jelenlegi magyar gyakorlatával, könnyű dolgunk van. A fent pontokba szedett javaslatokon könnyen átlépünk a következő indokokkal: 1) Annyi pénz a világon nincs (lásd 1). 2) Nálunk már van ilyen (sőt, jobban is működik – 2, 3, 4). 3) A javaslat általános lózungokat tartalmaz, nem konkrétumokra utal (5, 6, 7).

Ezzel kapcsolatban – elismerve, hogy az aggályok sokszor jogosak – az előbbiekben jelzett vélekedésekre a következőket lehet mondani.

A bv. a világon mindenütt drága, és nincs olyan szervezet, amely a költségvetéséről ne azt gondolná, hogy kevés. A kérdés itt inkább az, hogy a hosszúidősök elhelyezésének ügye hol szerepeljen a prioritások listájában, a fogva tartás fizikai körülményeinek lényegi javítása megéri-e a belé fektetett pénzt, vagy rendszer elműködget a jelenlegi környezet kisebb felújításaival.

A már meglévő keretek esetében érdemes tanulmányozni, hogy a mi verziónk tartalmában és eredményében mennyire tükrözi létrehozásának és fenntartásának szándékát. Például a nevelési terv gyakori elemei (például illeszkedjen be a közösségbe, ápolja kapcsolattartását stb.) mennyiben adhatnak célt és irányt, mondjuk, egy tízéves időszakra, vagy – netán – mennyiben szolgálják a monitoron sötéten tátongó „memó mező" üres felületeinek kitöltését. Szerény meglátásunk szerint az angol vagy kanadai karriertervek sem mentesek a sematikus elemektől, mégis jóval több bennük a konkrét tartalmi elem, amelynek sikere vagy kudarca inkább mérhető.

Nem lehet véletlen, hogy a profitorientált piaci szervezetek, vállalatok oly sokat adnak a hangzatos „vállalati filozófia", „cégünk küldetése", „elveink és értékeink" típusú dokumentumok (ha úgy tetszik, lózungok) kidolgozására és kommunikálására. Ha valaki, ők nyilván megnézik, mibe fektetnek pénzt és energiát. Számos bv. rendszer – közöttük az igen konzervatív szellemiségű angol – sokat adaptált e vállalati menedzsmentes megoldásokból. A stratégiák nem tartalmaznak taktika elemeket, ha igen, akkor nem stratégiák. Szerepük az, hogy – miképp a nevelési terv a fogvatartott idejének – „célt és irányt" adjanak a szervezet működésének, vagyis ne engedjék, hogy az évtizedek során rutinná kövült, magától értetődőként kezelt és az energiaminimumra való törekvés törvénye alapján működő megoldások legyenek a napi tevékenység kizárólagos szempontjai.

Huszár László

Jegyzetek

1. Csak a fogva tartás hosszának viszonylatában: a rövid tartamúak azért érdemesek a kiemelt figyelemre, mert esetükben van a legnagyobb esély a rehabilitációra, tehát érdemes őket óvni a prizonizációs ártalmaktól. A közepes ítélettel bírók között a legnagyobb a visszaesők aránya, a börtönön belüli maladaptív, nonkonform viselkedés is rájuk jellemző leginkább, ezért nem lehet róluk megfeledkezni. És akkor még említhetnénk az első bűntényeseket, fiatalkorúakat, nőket, romákat, időseket, fogyatékosokat és más kisebbségeket, akik teljes joggal igényelhetnek megkülönböztetett figyelmet.

2. Ezzel kapcsolatban lásd: **Huszár:** Hosszúidős fogvatartottak adaptációja. Börtönügyi Szemle, 1995/2.

3. Különösen veszélyes nem a fogalom elavult jogi, hanem ma is használt szakmai értelmében.

4. Ez akkor áll elő, ha a licitálónak a tétek emelésével már nem a nyereség a célja, hanem az, hogy a befektetett összeg ne vesszen kárba.

5. „Three strikes and you are out" – (Három ütés után kiállítás) néven a baseballból vett hasonlattal.

6. A kanadai Proporino szerint: *„...(A) hosszúidős rabokat, különösen az életfogytosokat rutinszerűen magas biztonsági csoportba klasszifikálják. Ez elsősorban annak a folyamatnak köszönhető, amely az ítélet tartamára fokuszál mint a klasszifikációt meghatározó módszerre."* (**Proporino F. J.:** Difference in Response to Long Term Imprisonment... The Prison Journal Vol. LXXX. No. 1. 1990)

7. Az elmúlt évek szökési statisztikáinak elemzése árnyalja a képet: a szökések nem feltétlenül az ítélet első időszakában következnek be. A zárt intézetből történt szökések esetében pedig a szabadulás közeledte kifejezetten növeli a szökés bekövetkeztének valószínűségét.

8. Az 1995-ös fogvatartotti felmérés nem publikált másodelemzése alapján, amelyben öt év 11 hónap feletti ítélettel számoltunk mint hosszú idővel.

9. A mi rendszerünkben például ez történik, ha a bv. bíró az intézet parancsnokának javaslata ellenében rendeli el az evsz.-t.

10. Az első ilyen Control Unit a bezárt Alcatrazt (California) kiváltó USP Marion (Illinois) Szövetségi Büntetőintézet volt, mely 1963-ban nyílt. Jelenleg – a szövetségi intézetek közül – az ADX Florence (Colorado) Administrative Maximum Prison (Adminisztratív Maximum Börtön) látja el ezt a funkciót. Emellett majd minden állami, sőt megyei bv. rendszer kiépített hasonló intézeteket, különböző néven, de hasonló feladattal. Az SSU-k (Spesial Security Units) hasonló expanzióját figyelhetjük meg Angliában, ahol az első ilyen intézmény a Parkhurst Fegyház C szárnya volt, mely 1985-ben nyílt. (Special Units for Long Term Prisoners: Regimes, Management and Research. HMSO London, 1987)

11. Flanagan, T. J.: Long-Term Incarceration: Issues of Science, Policy and Correctional Practice. Forum on Correctional Research Correctional Service Canada. Vol. 4. No. 2. 1992

12. DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) III–R. American Psychiatric Association 1987

13. E nézetekkel nagyjából egybehangzó tapasztalatokról számolt be a fegyházas/életfogytos elítéltek kezeléséről 1998 áprilisában Szegeden tartott értekezleten Csapó József és Kovács Zsolt.

14. Ezzel kapcsolatban lásd pl.: **Toch, Hans–Adams, Kenneth–Grant, Douglas J.:** (1989) Coping: Maladaptation in Prisons. Transaction Publishers. New Brunswick, New Jersey. 1989

Toch, Hans (1992): Mosaic of Dispair: Human Breakdowns in Prison. American Psychological Association. Washington D. C. 1992. Hazai viszonylatban hasonló eredményeket kö-

zölt **Boros János:** Hosszú tartamú szabadságvesztésre ítéltek pszichológiai jellemzői című munkájában. Elhangzott a hosszú tartamú szabadságvesztés problémáiról rendezett nemzetközi konferencián, Szeged, 1995. szeptember.

15. Zambel, E.: Coping, Behavior and Adaptation in Long-term Prison Inmates: Descriptive Longitudinal Results. Kézirat. Queens University, 1992. Idézi: **Flanagan** (lásd fentebbi hivatkozás)

16. Toch, H.: Men in Crises: Human Breakdowns in Prison, Aldine Publishing, Chicago (III.,) 1975

17. Whittington, J.: Lifers, Long-term Prisoners and Education. Prison Service Journal no. 96. November, 1994

18. Saját rendszerünkben ezt nevelési tervként jelölnénk, amely e szövegkörnyezetben, ha lehet, még anakronisztikusabb, mint egyébként. Ha a magyar nyelvben a karriernek nem lenne pejoratív mellékzöngéje, sokkal jobban kifejezné azt, hogy miről szól a dolog.

19. Ezen elemek egy része átvétel: Special Units for Long Term Prisoners... illetve: Flanagan idézett művei.

Kapható a terjesztő két könyvesboltjában, a Justitia Könyvesboltban (V., Szerb u. 21–23.) és a Jurátus Könyvesboltban (VIII., Szentkirályi u. 20.) és valamennyi nagyobb vidéki és budapesti könyvesboltban. Ára: 1700 forint.

Megrendelhető közvetlenül a kiadótól is: BVOP Sajtóiroda (1054 Budapest, Steindl Imre u. 8., telefon/fax: 312-0090), ez esetben utánvéttel szállítják.